

М.Я. СЕГАЙ – ВИДАТНИЙ ВЧЕНИЙ-КРИМІНАЛІСТ І ЕКСПЕРТ

Розглядається життєвий шлях відомого вченого-криміналіста України М.Я. Сегая. Надається аналіз основних напрямів його наукової діяльності.

Ключові слова: криміналістика, вчені, експерт.

Михайло Якович Сегай (1923-2013) – досвідчений експерт, вчений-криміналіст, доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, учасник Великої вітчизняної війни. Після закінчення середньої школи, він був призваний в діючу армію. Всі роки Великої вітчизняної війни був на фронті, має державні нагороди.

Закінчив юридичний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка. З 1950 по 1996 р. працював у Київському НДІСЕ молодшим, старшим науковим співробітником, завідувачем відділу криміналістичних досліджень, заступником директора з наукової роботи (в 1963-1983 р. р.), а потім директором інституту (з 1979 по 1981 р. р.).

У 1959 р. Михайло Якович захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: "Криміналістична ідентифікація та особливості її застосування в окремих видах криміналістичної експертизи. Вся його робота була пов'язана з КНДІСЕ. Як талановитий криміналіст і вчений, науковий керівник інституту, М.Я. Сегай керував написанням робіт багатьох співробітників інституту: Н.І. Клименко, В.М. Прищепи, В.М. Палій, Г.В. Прохорова-Лукіна, В.Є. Бергера та інших, які стали кандидатами і докторами наук. Він вніс вагомий внесок у розвиток наукових основ судових експертиз, а також у впровадження в експертну практику нових методів дослідження речових доказів, виховання молодих судових експертів. М.Я. Сегай був членом декількох спеціалізованих вчених рад по захисту дисертацій, постійно приймав участь у підготовці судових кадрів. Всього, як керівник і консультант, він підготував 2 доктори та 20 кандидатів наук.

В 1970 р. Михайло Якович видав фундаментальну монографію "Методологія судової ідентифікації" (Київ), а через декілька місяців захистив докторську дисертацію на цю ж тему. Це була на той час одна з двох докторських дисертацій в галузі криміналістичної ідентифікації: другу дисертацію в тому ж році захистив В.Я. Колдін (РФ).

Сегай М.Я. своєрідно визначив предмет судової ідентифікації, який, на його думку, "составляет закономерности возникновения, обнаружения, исследования и использования идентификационных связей, обусловленных взаимодействием и взаимным отображением свойств отождествляемого объекта и материальной среды события преступления". Дисертація була знаменною віхою на творчому шляху цього видатного вченого-криміналіста. Михайло Якович був визнаний одним із лідерів криміналістичної науки в Україні.

В 1993 р. йому присвоюють звання заслуженого діяча науки і техніки України і в тому ж році його обирають членом-кореспондентом Академії правових наук України.

З 1993 по 1994 рік він за сумісництвом викладав криміналістику на юридичному факультеті КНУ імені Тараса Шевченка. З липня 1994 р. за сумісництвом, а з грудня 1996 р. постійно працював вченим секретарем, а потім головним науковим співробітником Київського регіонального центру Академії правових наук України.

Основними напрямками його наукової діяльності були криміналістика і судова експертиза (правові та методологічні питання).

10 років (з 1955 по 1965 р. р.) М.Я. Сегай був вченим секретарем і членом редакційної колегії республіканського міжнародного науково-методичного збірника "Криміналістика і судова експертиза", який був створений за ініціативою проф. В.П. Колмакова. У збірнику публікуються наукові праці з питань криміналістики і судової експертизи, матеріали узагальнення слідчої та судової практики, судової експертизи, оцінки і використання висновків експертизи. Збірник має наступні розділи: загальні питання криміналістики і судової експертизи, криміналістична техніка і судова практика використання судових експертиз.

М.Я. Сегай – автор понад 180 наукових праць (6 монографій, 10 методичних посібників) з питань судової ідентифікації, тактики підготовки і проведення судових експертиз, сучасних можливостей, експертизи матеріальних слідів-відображень). Найбільш відомі з них: "Методологія судової ідентифікації" (1970), "Судебные экспертизы" 1981 г. (гл. Тактика підготовки, назначення і проведення судової експертизи), "Методики трасологических исследований изделий массового производства" 1983 г., "Современные возможности судебных экспертиз в свете достижений науки и техники" 1987, "Судебная экспертиза материальных следов-отображений (проблемы методологии)" 1997 г., Науково-практичний коментар до Закону України "Про судову експертизу" у науково-практичному посібнику "Експертиза у судовій практиці" 2010 р. [1].

Основні наукові ідеї, над якими працював М.Я. Сегай – це:

1) **Теорія і методологія судової ідентифікації.** Розвиваючи ідеї робіт С.М. Потапова, А.І. Вінберга і М.В. Терзієва, Колдіна, що заклали основи цієї теорії, автор обґрунтував концепцію ототожнення шуканих об'єктів за їх зв'язками взаємодії з матеріальним середовищем події злочину як відображаюча і відображаєма сторони. В цьому аспекті досліджені гносеологічні, психологічні і логічні основи судової ідентифікації і надана розгорнута методика використання прямих, зворотних і зустрічних ідентифікаційних зв'язків під час проведення слідчих дій в процесі експертного ототожнення і впізнання. Крім запропонованого В.Я. Колдіним поняття "шуканий" і "перевіряємий" об'єкти М.Я. Сегай ввів у науку і практику поняття "ідентифікаційні прямі і зворотні зв'язки" [2, 3]. З'явилися такі терміни як "ідентифікаційний період" (В.П. Колмаков), "ідентифікаційне поле" (А.О. Ейсман) та інші. Поряд з розробкою проблем ідентифікації за матеріально-фіксованим відображенням були досліджені процеси ідентифікації за мисленим образом. Цей аспект теорії ідентифікації носить тактичний характер (пред'явлення для впізнання та інші слідчі дії). А.І. Вінберг, а за ним В.П. Колмаков і Котюк І.І. запропонували включити в зміст загальних положень криміналістичної тактики тактичні основи криміналістичної ідентифікації – вчення про ідентифікацію та іден-

тифікаційні ознаки, які виявляються слідчим під час проведення окремих слідчих дій.[4-6].

Характеризуючи цей етап розвитку теорії криміналістичної ідентифікації, М.Я. Сегай писав: "За двадцять п'ять лет, пройдених со времени опубликования работы С.М. Потапова "Введения в криминалистику", теория судебной идентификации, отражая закономерность развития всей науки криминалистики и используемых ею достижений естественных и технических наук, поднялась на качественно новую ступень развития" [3, с. 5].

2. Разом зі своїм учнем, директором інституту, Прищепою В.М. та іншими співробітниками експертних установ, М.Я. Сегай розробив методикау трасо логічного дослідження виробів масового виробництва, як різновиду трасологічної експертизи. На підставі вивчення закономірностей виникнення ознак зовнішньої будови на матеріалах і виробках, які дозволяють індивідуалізувати і ототожнити як самі предмети масового виготовлення (заводське взуття, автомобільні шини, фарні розсіювачі, кабельну продукцію та інші різні вироби з пластмаси, скла, металу, кераміки), так і конкретні джерела їх виготовлення. Методика трасологічного дослідження кожного з цих видів виробів заснована на вивченні сучасної технології виготовлення таких предметів: а) формування способом лиття під тиском, вулканізації, пресування; б) штампування; в) прокату; г) волочіння; д) екструзія; е) різання; ж) шліфування [8, 9]. Методика охоплює всі їх основні види, що випускаються вітчизняною промисловістю, включає повні класифікаційні і ідентифікаційні характеристики виробів і сукупності індивідуальних їх ознак, що виникають в процесі механізованого виробництва; містить схеми експертного дослідження кожного з чотирьох видів виробів та їх видів-відображень або розділених частин.

В спеціальних додатках [9] містяться описання загальної будови конструктивних особливостей і інших характеристик слідостворюючих поверхонь, які дозволяють визначити вид, модель, фасон і джерело виготовлення виробу за його слідом або розділеними частинами. Для розсіювачів та шин наведені також типи, марки і моделі відповідних освітлювальних приладів і транспортних засобів, для комплектування яких призначені вироби або на яких вони можуть бути встановлені.

Можливість практичної реалізації дослідження виробів масового виробництва визначається вирішенням трьох задач: а) визначення природи і споживчого призначення представленого виробу; б) встановлення конкретного джерела виготовлення досліджуваного виробу (завод, що виготовляв, конкретний виробничий агрегат, механізм тощо); в) встановлення тотожності конкретного виробу за його розділеними частинами або за його слідами – відображеннями.

Вказані фактори визначають загальну методикау і особливості окремих експертних методик ідентифікації виробів масового виробництва і джерел їх виготовлення.

3. Разом зі своєю ученицею В.М. Палій М.Я. Сегай провів криміналістичне дослідження документів, які в період науково-технічного прогресу зазнали суттєвих змін. Це уніфікація машиноорієнтованих документів, яка заключається у встановленні єдиного комплексу їх видів, різновидностей форм (єдиних правил їх складання, оформлення і створення трафаретних текстів). Спеціальні правила складання і оформлення документів, що забезпечують їх юридичне значення і створюють умови для машинної обробки інформації, передбачені Єдиною державною системою діловодства (ЄДСД) і відповідними стандартами. Дотримання стандартних вимог створює певний комплекс реквізитів (складових частин) і порядок їх розміщення. Такими реквізитами є: установа

автора; вид документа, заголовок документа; адреса; дата; позначення про відповідність тексту документа; посвідчення документа (підпис, затвердження, відбиток печатки); позначення про походження і виконання документа [10]. Існує три метода уніфікації текстів: трафарет, анкета і таблиця. Розміщення реквізитів у формах машиноорієнтованих документів відповідає макету перфорації або структурі записів на магнітних стрічках, що спрощує складення програм для ЕОМ. При цьому вимоги побудови, оформлення і заповнення машиноорієнтованих документів відповідає технічним можливостям пишучих машин. Однотипне розміщення однорідної інформації в документах дозволяє під час їх оформлення і розробки використовувати різні технічні засоби дослідження: машини, електричні датчики, нумератори тощо. Вказано, що типографським способом або з використанням множуальної техніки виконується постійна інформація, машинописним способом з використанням різних технічних засобів обробки документів – перемінна. В машиноорієнтованих документах виділяють також певні інформаційні поля постійної частини тексту. Машинограма створюється на основі інформації, що зберігається в пам'яті технічного засобу. Як об'єкт криміналістичного дослідження вона характеризується інформаційними ознаками друкованого тексту, які дозволяють вирішувати класифікаційні діагностичні задачі встановлення роду, виду, типу, моделі знакодуючого пристрою і його стану (встановлення факту внесення змін в друкований документ, часу виготовлення документа тощо). Якщо відомий апарат, є можливість проводити ідентифікаційні дослідження. Знання особливостей правової і криміналістичної характеристик цих документів надає допомогу слідчим і експертам у встановленні суттєвих обставин кримінальних справ, що розслідуються, пов'язаних з їх використанням. Зазначено, що перспективними напрямками дослідження документів є дослідження машинограм, документів з елементами захисту, документів, виготовлених засобами оперативної поліграфії та друкуємими пристроями для персональних комп'ютерів, електронних документів у середовищі їх існування тощо.

4. Сегай М.Я. разом із В.К. Стринжою і В.Г. Прохоровим-Лукінін дослідив матеріальні сліди відображення і методи вирішення основних класів експертних задач [11-14].

Теорія і практика судової експертизи матеріальних слідів злочину (слідів-відображень) об'єднані єдністю об'єкта, задач і методів дослідження, що утворюють загальний міжгалузевий предмет і методологію експертного пізнання. Класифікація об'єктів судової експертизи на безпосередні (матеріальні джерела інформації і їх сліди-відображення) і загальні (коло обставин, що пізнаються на підставі інформації, відображеної в слідах) слугує онтологічною базою як для об'єктивної постановки і класифікації основних експертних задач, що обумовлені змістом інформації, яка характеризує взаємодіючі об'єкти і процес їх взаємодії, так і для розробки основних методів їх виділення. Відомості про об'єкти, що взаємодіють, і процеси їх взаємодії складають єдину інформаційну базу для вирішення трьох основних класів експертних задач і підкреслюють їх діалектичну єдність.

Першим класом експертних задач є індивідуалізація осіб, які здійснили злочин (і обумовлена цим індивідуалізація знярядь злочину і об'єктів злочинного посягання). Отже, одна з визначаючих задач встановлення фактичних обставин події, яка розслідується, є індивідуалізація матеріальних тіл живої і неживої природи зі слідами, які вони залишили: конкретний (ідентичний) об'єкт будь-якої фізичної природи (тверде, рідинне або

газоподібне тіло) за будь-якими його проявами – зовнішній будові, сплаву, функціональним якість або енергетичним характеристикам.

Другий клас експертних задач обумовлений потребами практики, має метою визначення природи, якостей і стану об'єктів, що взаємодіють. Це є змістом діагностичних задач.

Третій клас задач включає визначення процесу (механізму і умов) об'єктів, які взаємодіють. Цей клас визначає за слідами динаміку і основи взаємодії об'єктів. Він теж характеризує потреби слідчої практики з встановлення зовнішніх дій руху об'єктів, які контактують.

Проте, як вказують автори, не існує якого-небудь одного типу задач, ідентифікаційних, діагностичних або ситуаційних. Елементи кожного із них містяться в трьох названих підходах їх вирішення. Тому діалектика їх використання приховано або явно присутня в трьох підходах їх вирішення повинна бути в центрі методологічних проблем теорії і практики експертного вчення.

Сегай М.Я і Стринжа В.К. пропонують в основу формування таких загальних (міжгалузевих) вчень покласти загальні принципи експертного пізнання [16], які поєднані з особливостями "слідової інформації", що використовується обізнаними особами для вирішення експертних задач. Зокрема, вони пропонують сформулювати три загальних вчення з метою розробки єдиних методологічних основ судово-експертного дослідження:

а) матеріальних слідів-відображень (що обслуговує "блок" кримінальних, судово-технічних і судово-медичних експертиз);

б) ідеальних слідів-відображень (об'єднує судово-психіатричні і судово-психологічні експертизи, що досліджують акти поведінки людей);

в) слідів-позначень (судово-експертна документалістика) об'єднує різні судово-експертні пізнання обставин події, яка досліджується ("блок" судово-економічних експертиз) [16].

В роботі розроблені концептуальні основи теорії і практики судової експертизи матеріальних слідів злочину (слідів-відображень), що об'єднані єдністю об'єктів, цілей і основних методів дослідження, що утворюють самостійний міжгалузевий предмет і методологію експертного пізнання.

5. В своїх останніх роботах, опублікованих у Віснику Академії правових наук України [17, 18], М.Я. Сегай розглянув питання розвитку і становлення судової експертології – нової науки про судову експертизу і умови, що сприяли її становленню. Він, як і багато інших вчених-криміналістів України і СНД (Н.І. Клименко, А.В. Іщенко, П.Д. Біленчук, В.Г. Прохоров-Лукін та інші) визнав судову експертологію самостійною галуззю юридичної науки [14, 19, 20, 21], вчені розійшлися у трактуванні її місця в системі інших галузей знань. М.Я. Сегай визначив судову експертологію як науку про закономірності й методологію формування й розвитку судових експертиз, закономірності дослідження їх об'єктів, здійснюваного на основі спеціальних знань, трансформованих на базі галузевих наук у систему наукових методів, методик та засобів вирішення експертних задач у межах правової регламентації. Своєрідно упорядкував М.Я. Сегай структуру судової експертології. Виходячи з того, що до системи науки судової експертології входять концептуальні основи судово-експертної діяльності в цілому і особливості їх використання різними судово-експертними галузями знань, він викремив у ній наступні розділи.

I. Загальна частина:

- предмет і система судової експертології;
- правові основи судово-експертної діяльності;
- методологічні основи судово-експертної діяльності;

– науково-організаційні основи судово-експертної діяльності.

II. Особлива частина. Особливості використання концептуальних основ судово-експертної діяльності різними судово-експертними галузями знань:

- криміналістичною галуззю судово-експертного знання,
- біологічними галузями судово-експертного знання,
- медичними галузями судово-експертного знання,
- психіатричними галузями судово-експертного знання,
- психологічними галузями судово-експертного знання.

Отже, судова експертологія безпосередньо не включає до свого предмета і системи науки спеціальні судово-експертні галузі знань і відповідну їм судово-експертну практику, проте розробляє загально-методологічні засади такої діяльності, адаптовані до теорії і практики конкретних видів судових експертиз. Класифікація експертних завдань у судовій експертології теж не є безспірною. Різні вчені пропонують свою класифікацію. М.Я. Сегай вважає, що завдання загальної теорії судової експертології є аналогічними завданням криміналістики, які сформулював Р.С. Белкін [21]. Їх можна поділити на загальні, окремі (спеціальні і конкретні).

– Загальні завдання – це створення наукової бази з метою функціонування і розвитку галузі використання спеціальних знань в експертизі для потреб судочинства, сприяння боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями, вирішення цивільно-правових спорів.

– Окремі (спеціальні) завдання – це:

- вивчення закономірностей формування і розвитку конкретних видів судових експертиз, розширення їх можливостей;
- розроблення і вдосконалення експертних технологій, засобів, методів і методик;
- формування наукових основ нових видів і родів судових експертиз у зв'язку з появою нових об'єктів (комп'ютерна, мистецтвознавча тощо);
- розроблення експертних заходів попередження злочинів;
- розроблення програмного забезпечення автоматизованого робочого місця (АРМ) експерта різних видів експертиз;
- вивчення і впровадження передового експертного досвіду;
- прогнозування процесів експертної практичної діяльності і завдань наукових досліджень.

3. Конкретні завдання – це завдання "сьогодення", які ставить перед наукою експертологією практика з метою задоволення тих потреб, що виникли.

Об'єкт судової експертології М.Я. Сегай і В.К. Стринжа (1997 р.) трактують в широкому розумінні як фактичні обставини, що пізнаються засобами експертизи на підставі матеріальних джерел інтеграції.

М.Я. Сегай вважає, що сутність знань кожної науки вивчається виключно її предметом як частиною об'єктивної дійсності, яку вивчає конкретна наука. Використання інших наук (фізики, хімії, біології, математики тощо) не змінює її предмет, ці знання лише пристосовуються для вирішення завдань, які на цю науку покладені [17].

Обсяг предмета судової експертології не обмежується вивченням лише закономірностей, притаманних загальній методології і структурі експертного пізнання. Як будь-яка теорія вона реалізує себе в практичній діяльності тієї галузі, яку вона обслуговує. Не включаючи до свого предмета галузі судово-експертні знання і практичні види судової експертизи, вона обслуговує експертну практику опосередковано шляхом розробки теоретичних засад і засобів експертної методології, що охоплює типові методи і методики. М.Я. Сегай, як і інші вчені, вважає, що подальше становлення експертології вимагає більш

чіткого визначення об'єкта і предмета науки, її концептуальних основ, її методології, що повинні спиратися на модель експертного пізнання і міжгалузеві вчення для них онтолого-гносеологічних орієнтирів [18].

Судова експертологія, як вірно зазначає М.Я. Сегай, не може обходити осторонь розроблення наукових заasad організаціїно-управлінського аспекту, які б забезпечували найефективніше функціонування державних судово-експертних установ як важливої складової судоустрою і судочинства [17]. Нарешті судова експертологія як наука повинна "потурбуватися" про відновлення своїх кадрів як науковців, так і експертів-професіоналів. Тому невідкладним завданням нової науки є розроблення предмету і змісту її навчальної дисципліни "Судова експертологія". Такий навчальний курс стане умовою розроблення атестаційних програм при присвоєнні експертних спеціалізацій, навчальних планів магістратури і аспірантури.

В бібліографічній довідці до 75-річчя з дня народження М.Я. Сегай говорилося: "Имя профессора М.Я. Сегай, криминалиста и судебного эксперта, хорошо известно широким юридическим кругам Украины и за ее рубежами. Высокий профессионализм, глубокая порядочность, доброжелательность завоевали М.Я. Сегаю заслуженное уважение и любовь его коллег и друзей". Під цими словами розпишуться всі, хто знав Михайла Яковича.

Список використаних джерел

1. Вчені-юристи. – К.: ІЗВР, 1998. – С.140.
2. Сегай М.Я. Идентификационные связи и их использование в доказывании тождества // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1968, вып. 5.
3. Сегай М.Я. Методология судебной идентификации. – К.: РИО МВД УССР, 1970, 253 с.
4. Винберг А.И. О научных основах криминалистической тактики // Правоведение, 1965, №3, с. 82.

Н. Клименко, доктор юридических наук, профессор
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

М.Я. СЕГАЙ – ВЫДАЮЩИЙСЯ УЧЕНЫМ-КРИМИНАЛИСТ И ЭКСПЕРТ

Рассматривается жизненный путь известного ученого-криминалиста Украины М.Я. Сегай. Дается анализ основных направлений его научной деятельности.

Ключевые слова: криминалистика, ученые, эксперт.

N. Klimentenko, Doctor of Law, Professor
Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv

MJ SEGAY – EMINENT FORENSIC SCIENTISTS AND EXPERT

We consider the way of life of the famous forensic scientists Ukraine MJ Segay. Provided analysis of the main directions of its research activities.

Keywords: criminalistics, scientists, expert.

УДК 347.9

С. Фурса, д-р юрид. наук, проф.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ДЕЯКІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА МАЙНО БОРЖНИКА В ВИКОНАВЧОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано проблеми звернення стягнення на майно боржника у виконавчому процесі, запропоновано концептуальні підходи до їх вирішення та зміни до законодавства.

Ключові слова: звернення стягнення, майно боржника, виявлення, арешт, реалізація.

Проблематика виконавчого провадження в Україні є нині актуальною. Насамперед, це обумовлено тим, що стан примусового виконання рішень судів та інших органів та посадових осіб, з усією очевидністю, зумовлений існуванням істотних проблем, про що свідчать звернення громадян України до Європейського суду з прав людини зі скаргами на невиконання таких рішень.

5. Колмаков В.П. Идентификационные действия следователя. – М., 1977.

6. Котюк І.І. Теоретичні аспекти криміналістичної ідентифікації, Монографія. – К.: ВПЦ КУ, 2004, 208 с.

7. Белкин Р.С. История отечественной криминалистики. – М.: Норма, 1999, 486 с.

8. Прищепа В.М., Сегай М.Я. Признаки низа новой фабричной обуви и их идентификационное значение при трасологических исследованиях. – К., 1963.

9. Методология тарсологического исследования изделий массового производства. – К.: РИО МВД УССР, 1983, 240 с.

10. Палий В.М. Правовая регламентация и криминалистическая характеристика документов, изготовленных в условиях АСУ // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1986, вып. 33, с. 22-28.

11. Сегай М.Я., Стринжа В.К. Типология экспертных задач: методологические аспекты // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1988, вып. 37, с. 10-11.

12. Орлова В.Ф., Шляхов А.Р. Принципы классификации задач криминалистической экспертизы. – М. 1984. С. 61.

13. Корухов Ю.Г. Соотношение категорий экспертных задач. – М., 1984, с. 92-112.

14. Прохоров-Лукин Г.В. Предмет судебной экспертизы и общее основание деления экспертных задач на категории // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 2001, вып. 50, с. 3-15.

15. Сегай М.Я., Стринжа В.К. Судебная экспертиза материальных следов преступления: методы решения основных классов экспертных задач // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1992, вып. 45, с. 3-14.

16. Сегай М.Я., Стринжа В.К. Судебная экспертиза материальных следов-отображений. – К.: Ін Юре, 1997, 173 с.

17. Сегай М.Я. Судова експертологія – наука про судово-експертну діяльність // Вісник Академії правових наук України №2 (33) – №3 (34) – 2003, с. 740-761.

18. Сегай М.Я. Судебная експертологія: об'єкт, предмет, природа і система науки // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Х.: Право, 2003, вип. 3 с. 25-52.

19. Винберг А.И., Малаховская Н.М. Судебная экспертиза – новая отрасль науки // Соц. Законность, 1973, №11, с.49.

20. Там же О закономерностях научных основ судебных экспертиз // Соц. Законность, 1976, №1, с.62.

21. Сегай М.Я. Общометодические проблемы криминалистического исследования моделей массового производства // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1979, вып. 18.

22. Клименко Н.И. Судова експертологія. Курс лекцій. – К.: Ін Юре, 2007, 529 с.

Надійшла до редколегії 27.06.13

